

Vlaamse overheid

Departement Landbouw en Visserij

Afdeling Duurzame Landbouwontwikkeling

SCHEMA VOOR HET OPMAKEN VAN
HET EINDRAPPORT
VOOR DEMONSTRATIEPROJECTEN DUURZAME LANDBOUW 2012

Projecttitel:
OPTIMALISATIE VAN HET HOUDEN VAN INTACTE BEREN EN IMMUNOCASTRATEN

Aanvrager: KATHO – HIVB ROESELARE VZW

Dossier n°: 10- 2012

Per post in twee exemplaren zenden naar:

Vlaamse overheid
Departement Landbouw en Visserij
Afdeling Duurzame Landbouwontwikkeling
t.a.v. ir. J. Verstrynge, afdelingshoofd
Ellips, 6^e verdieping
Koning Albert II-laan 35, bus 40
1030 Brussel
tel : 02/552 79 16 en 02/552 79 08
fax : 02/552 78 71

met kopie onder digitale vorm naar: els.lapage@lv.vlaanderen.be
carine.gilot@lv.vlaanderen.be
het e-mailadres van de begeleidende ambtenaar in
buitendienst (zie startbrief)

1. INDIENING

Het eindrapport vergezelt de aanvraag tot uitbetaling van de laatste schijf van de subsidie van het door u uitgevoerde demonstratieproject.

Het eindrapport moet opgesteld worden conform het hiernavolgende schema en moet in 2 exemplaren en 1 digitale kopie ingediend worden bij de Afdeling Duurzame Landbouwwontwikkeling na het beëindigen van het demonstratieproject.

De Afdeling Duurzame Landbouwwontwikkeling behoudt zich het recht voor bijkomende informatie te vragen, ten einde de Afdeling in staat te stellen het project te beoordelen op basis van volledige informatie.

INDIEN EEN VAN DE VOLGENDE GEGEVENS IS GEWIJZIGD SINDS DE INDIENING VAN HET TUSSENTIJDEN RAPPORT VAN HET PROJECT, GELIEVE DEZE HIERONDER TE VERMELDEN. INDIEN DEZE ONGEWIJZIGD ZIJN GEBLEVEN, GELIEVE TE NOTEREN “IDEM”

INSTELLING, VERANTWOORDELIJK VOOR UITVOERING VAN HET PROJECT

Naam: KATHO, Katholieke Hogeschool Zuid-West-Vlaanderen vzw,
Departement Verpleegkunde en biotechnologie – HIVB
TIJDENS HET PROJECT IS DIT Hogeschool VIVES campus ZUID GEWORDEN

Adres: Wilgenstraat 32
8800 ROESELARE

Rechtsvorm: Vereniging zonder winstoogmerk

BTW-plichtig: JA / ~~NEEN~~ BTW-nummer: BE0 455 922 071

BTW-stelsel: algemeen stelsel Bankrekeningnummer: idem

Telefoon: 051 23 23 30 Fax: 051 22 82 58

E-mail: idem

Naam: Isabel Vanslembrouck
Functie: Onderzoeksdirecteur VIVES

2. INHOUD VAN HET EINDRAPPORT

INLEIDING: SITUERING EN DOELSTELLING VAN HET PROJECT

In deze inleiding geeft u een korte situering van het project en somt u de doelstellingen van het uitgevoerde demonstratieproject op.

Het doel van deze inleiding is dat iemand die het project niet heeft opgevolgd zich toch een globaal inzicht kan verschaffen in het demonstratieproject.

De doelstellingen van dit project waren het optimaliseren van de productieomstandigheden voor het houden van intacte beren en immunocastraten.

Met het oog op het stoppen met chirurgische castratie in Europa vanaf 2018, wordt gezocht naar mogelijkheden om het ongewenst gedrag van beren/immunocastraten te beperken. Vandaar dat de toepassing van de alternatieven voor chirurgische castratie in de praktijk moet geoptimaliseerd worden. De praktische en economische haalbaarheid van deze alternatieven is een belangrijke succesfactor voor de varkenshouders.

Het doel van dit project was de varkenshouders te informeren over haalbare managementaanpassingen. Zodat de varkenshouder, deze maatregelen nadien kan toepassen bij de opkweek van intacte beren of immunocastraten.

Bij immunocastratie krijgen de beertjes een vaccin (Improvac®) ingespoten dat de hormonale ontwikkeling van de teelballen tegenwerkt. Hierdoor is er ook geen risico meer op berengeur. Om een effectieve behandeling met Improvac® uit te voeren moeten de mannelijk dieren 2 inspuitingen krijgen. De eerste vaccinatie mag pas vanaf een leeftijd van 8 weken worden uitgevoerd, de tweede vaccinatie vindt 4 tot 6 weken voor de slacht plaats. Tussen beide vaccinaties moeten minstens 4 en hoogstens 10 weken verlopen. In de praktijk betekent dit dus dat de eerste inspuiting minimum 8 à 10 weken voor de slacht gebeurt. Tot aan de 2de inspuiting blijft 'berengedrag' mogelijk, dit uit zich in een grotere onrust in de hokken, bestijgen, groter risico op pootproblemen en mogelijk groter risico op staartbijten. Bij het afmesten van intacte beren kan het berengedrag zich uiten in een grotere onrust in de hokken (vnl. vanaf 20 weken), bestijgen, groter risico op pootproblemen, staartbijten en grotere uitval. Daarom kan gescheiden afmesten een oplossing bieden. Ook in de wachtruimte van het slachthuis kunnen intacte beren meer onrustig en agressief gedrag vertonen. In het vlees van intacte beren kan soms berengeur voorkomen (gemiddeld 3% in Vlaanderen).

Het project had als doel het houden van intacte beren en immunocastraten onder de aandacht te brengen bij de varkenssector. Varkenshouders te laten leren van elkaars ervaringen en de kennis uit reeds uitgevoerde projecten ivm het afmesten van immunocastraten en intacte beren te verspreiden. Op basis van de bestaande kennis samen met de ervaringen van de praktijkbedrijven uit de sector werd er gezocht naar kleine managementaanpassingen om zo het houden van intacte beren en immunocastraten te optimaliseren.

Bij de start van het project werden omgeschakelde varkenshouders bevraagd over de problemen (vnl. gedrag en management), waarmee ze te kampen kregen bij de omschakeling naar het afmesten van intacte beren of immunocastraten. De invloed op de economische resultaten werd eveneens in kaart gebracht. In de tweede fase van het project werden proeven uitgevoerd op praktijk- en proefbedrijven. Op de praktijkbedrijven werd de invloed van afleidingsmateriaal en

schuilmogelijkheden op het gedrag van de dieren en de invloed van afleverstrategie nagegaan. Zo werd ook het effect van het al dan niet uitladen, het samen of afzonderlijk huisvesten van beren en geltjes en het aanpassen van de voederstrategie op het gedrag en de productieresultaten (bv. voederconversie, karkaskwaliteit en vleespercentage) van de dieren bekeken. Op de proefbedrijven werd enerzijds de invloed van het tijdstip van de tweede vaccinatie op het gedrag, de zoötechnische karkasresultaten en vleeskwaliteit nagegaan. Anderzijds werd gekeken naar de invloed van het aantal voederplaatsen op het agressief gedrag en de zoötechnische prestaties van de dieren.

OVERZICHT VAN DE PROJECTREALISATIES

Deze realisaties kunnen onder meer zijn: organisatie van demonstratiedagen, het opstellen van een brochure, het opstellen van een praktijkgids, of nog andere realisaties (bv. elektronische documenten, gegevens op website, ...). Van alle realisaties van dit project dient een rapportering te worden bijgevoegd. De vorm van deze rapportering hangt af van de aard van de activiteit.

- Voor een demonstratieactiviteit of een studiedag wordt een verslag gevraagd;
- Voor de brochures of andere publicaties wordt een exemplaar in bijlage gevraagd;
- Voor andere realisaties / activiteiten wordt indien van toepassing relevante info gevraagd;
- Realisaties onder elektronische vorm verzendt u naar els.lapage@lv.vlaanderen.be en naar de ir. in buitendienst die uw project opvolgt

PROJECTREALISATIES	VORM VAN RAPPORTERING	BIJLAGE NUMMER
25 DIEPTE-INTERVIEWS	DIGITAAL IN PDF EN AFPRINT VRAGENLIJST (INTACTE BEREN EN IMMUNOCASTRATEN)	BIJLAGE 1
2 DISCUSSIEDAGEN	UITNODIGING IN PDF, PRESENTATIE, LEIDRAAD MODERATOR	BIJLAGE 2
6 NIEUWSBRIEVEN	DIGITAAL IN PDF EN AFPRINT	BIJLAGE 3
11 ARTIKELS	DIGITAAL IN PDF OF SCREENSHOTS	BIJLAGE 4
2 WEBSITE	SCREENSHOTS	BIJLAGE 5
2 LESPAKKETTEN	DIGITAAL IN PDF	BIJLAGE 6
THESISSEN EN GIP'S	DIGITAAL VERKRIJGBAAR BIJ DE PARTNERS	BIJLAGE 7
BROCHURE	DIGITAAL IN PDF EN AFDRUK	BIJLAGE 8
2 STUDIEDAG TUSSENTIJDSE RESULTATEN	PRESENTATIE	BIJLAGE 9
INSPIRATION@LUNCH	PRESENTATIE	BIJLAGE 10
2 AFSLUITENDE STUDIEDAG	PRESENTATIE EN FILMPJES	BIJLAGE 11

TECHNISCH VERSLAG VAN HET PROJECT

- Elk project heeft in een of andere vorm een bepaald element, waarvan een technisch verslag kan worden gemaakt. Dit kan gaan over de concrete cijfers bij het opvolgen van demonstratievelden, het verslag van de bevindingen van het demonstratieproject en de technische aanbevelingen naar aanleiding ervan, ...

Het project bracht het houden van intacte beren en immunocastraten onder de aandacht bij de varkenssector. Onder begeleiding werden ervaringen uitgewisseld tussen varkenshouders. Op basis van de bestaande kennis samen met de ervaringen van de praktijkbedrijven uit de sector werd er gezocht naar kleine managementaanpassingen om zo het houden van intacte beren en immunocastraten te optimaliseren. Bestaande opvattingen vanuit de sector omtrent de alternatieven voor chirurgische castratie werden met concrete praktijkvoorbeelden en kleine managementaanpassingen gedemonstreerd. En managementsvragen vanuit de sector werden beantwoord.

Er werd gewerkt in 3 pakketten.

In het 1ste pakket werd alle informatie uit de bestaande wetenschappelijke en vulgariserende literatuur uit (binnen- en buitenlandse) projecten gebundeld en hertaald naar voor de praktijk begrijpbare informatie. Daarnaast werden de ervaringen van de varkenshouders met het houden van intacte beren en immunocastraten in kaart gebracht met de focus op managementaanpassingen die toegepast werden om gedrag en productieresultaten te optimaliseren. De uitwisseling van ervaringen tussen varkenshouders werd gestimuleerd door het organiseren van discussiedagen. Dit werd gecombineerd met 25 bedrijfsbezoek met diepte-interviews om zo op basis van vaste parameters te peilen naar het effect van de omschakeling naar intacte beren/immunocastraten op het gedrag van de dieren, productieparameters en management. Hierbij werden ook de bedrijven die teruggeschakeld zijn naar chirurgische castratie bevraagd.

In het 2de pakket werd gefocust op het uitvoeren van demoproeven bij zowel praktijkbedrijven als proefbedrijven. In deze demoproeven werden 5 verschillende managementaanpassingen bekeken in de praktijk.

De eerste managementaanpassing het voorzien van afleidings- en schuilmateriaal werd op 3 praktijkbedrijven uitgetest. Hierbij kunnen we stellen dat intacte beren en immunocastraten (voor toediening van de tweede vaccinatie), meer agressief en seksueel gedrag vertonen. Ze zijn over het algemeen ook actiever dan baren of gelten. Het voorzien van afleidingsmateriaal/schuilmogelijkheden zorgt ervoor zorgen dat de dieren met het materiaal bezig zijn en dat er minder agressie is. Voor de demo's werden er tweewekelijks gedragsevaluaties gedaan, van 20 tot 26 à 28 weken. Bij deze observaties werd gekeken naar twee verschillende facetten, namelijk enerzijds het gedrag van intacte beren en immunocastraten en anderzijds de optimalisatie van de productieresultaten. De omschakeling naar intacte beren / immunocastraten leidt tot een verhoogde frequentie van actief, seksueel en agressief gedrag wat kan leiden tot problemen op vlak van verwondingen, pootproblemen, staartbijten en uitval, ook dit werd gescoord. Algemeen kunnen we concluderen dat het voorzien van schuilmogelijkheden onder de vorm van flappen geen sterke invloed had op het gedrag van de dieren.

De tweede managementaanpassing: de aanpassing van de afleverstrategie waarbij het all-in-all-out principe werd gehanteerd ten opzichte van het uitladen van de zwaarste varkens, dit werd op

2 praktijkbedrijven uitgetest. Algemeen werd aangenomen dat het belangrijk is om hokken met intacte beren tot in het slachthuis samen te houden om agressie te vermijden. Ook bij immunocastraten zijn stabiele groepen belangrijk, zeker tot de toediening van de tweede vaccinatie. Praktijkervaringen en literatuur geven aan dat vooral bij het uitladen van hokken (zwaarste varkens naar het slachthuis), het agressief gedrag van de resterende varkens een probleem kan vormen op vlak van dierenwelzijn. Daarnaast heeft dit ook negatieve gevolgen voor de productieresultaten, omdat de dieren de eerste periode na het uitladen te weinig voeder opnemen en dan ook traag groeien. Uit de demo kunnen we besluiten dat de uniformiteit van de karkasgewichten bij uittoppen beter is, wat ook de uitbetaling van de karkassen ten goede zal komen.

De derde managementsaanpassing werd op 3 praktijkbedrijven uitgetest waarbij werden dieren gescheiden of gemengd gehuisvest. Bij deze demo werd de invloed van het al dan niet aanwezig zijn van gelten in hetzelfde compartiment bekeken op het gedrag van intacte beren. Uit deze demo kunnen we concluderen dat het zeker interessant is om beren en zeugen in afzonderlijke compartimenten te huisvesten. Want beertjes die volledig gescheiden van gelten werden afgemest vertoonden minder beergedrag, berengeur en minder activiteit. Er was dus meer rust in de stal wat dus wel zijn voordelen had.

De vierde managementsaanpassing was het aanpassen van tijdstip van de tweede vaccinatie om zo gedragsproblemen tegen te gaan. Deze demo werd uitgevoerd in het proefbedrijf van ILVO omdat hier kon gewerkt worden onder gecontroleerde omstandigheden. In het proefbedrijf is het evidentier om heel wat data te verzamelen om zo de invloed op de zoötechnische resultaten, karkasresultaten en vleeskwaliteit te kunnen evalueren. Een korte vaccinatietijd (tijd tussen tweede vaccinatie en slacht) gaat gepaard met een betere voederconversie, hoger vleespercentage, maar ook met een mindere conformatie en minder mals varkensvlees. De kortere vaccinatietijd geeft echter ook meer agressief en seksueel gedrag. Een langere vaccinatietijd zal ervoor zorgen dat de voederconversie stijgt tot die van bargegen of zelfs hoger, het vleespercentage daalt, maar de conformatie en de malsheid van het vlees verbetert. Uit deze demo kunnen we concluderen dat het geven van de tweede vaccinatie op 6 of op 4 weken voor slacht weinig verschil geeft naar groeiprestaties, karkaskwaliteit en gedrag. Vaccinatie rond 6 weken voor slacht geeft wel betere resultaten op vlak van slachtrendement en smakelijkheid van het vlees (hoger intramusculair vetgehalte).

De vijfde managementsaanpassing was het nagaan van de invloed van het aantal voederplaatsen op het agressief gedrag en de zoötechnische resultaten van intacte beren. Deze demo werd uitgevoerd op het proefbedrijf PVL in Bocholt ook omdat hier veel data kon verzameld worden en omdat er kon gewerkt worden onder volledig gecontroleerde omstandigheden.

De dagelijkse voederopname van intacte beren is lager in vergelijking met de voederopname van de bargegen. Dit heeft te maken met de lagere behoefte van deze dieren, maar de voederopname kan volgens literatuur ook lager zijn door de agressie die vaak voorkomt rond de voederbak. Het verhogen van het aantal voederplaatsen of het voorzien van een bredere voederbak kan daarom belangrijk zijn bij de omschakeling naar intacte beren en immunocastraten. Er kan uit deze demo geconcludeerd worden dat een bijkomende voederbak niet voor meer rust zorgt en dus ook niet voor een verbetering van het management zorgt bij het houden van intacte beren.

Naast deze managementsaanpassing werd ook nog een praktijk-voederproef gedaan waarbij de technische resultaten van gelten, intacte beren en immunocastraten werden gevoederd met korrel of meel en zo allen werden vergeleken.

Het 3de pakket in het project was het communicatie stuk waarbij er werd gekeken om zoveel mogelijk info uit het project te verspreiden via diverse kanalen. Het uitdragen van de kennis werd gedaan aan de hand van een nieuwsbrieven, vulgariserende artikels, websites, studie- en discussiedagen, een brochure, thesissen, stages en GIP's (geïntegreerde projecten) van studenten/leerlingen en lespakketten. Er werd gekozen om via het onderwijs aan diverse landbouwstudenten een vorming mee te geven over het onderwerp. Zij kunnen zorgen voor de verdere verspreiding van de info in de sector, want zij zijn de varkenshouders van de toekomst en kunnen dan goed geïnformeerd in de sector stappen. Binnen het project werd geprobeerd om zo maximaal mogelijk gebruik te maken van de bestaande kanalen van de partners waardoor de info uit het project ook na het aflopen van het project verder zal gebruikt worden. De afrondende studiedag werd gefilmd en dit videomateriaal kan blijvend bekeken worden.

EVALUATIE VAN DE DEMONSTRATIEWAARDE VAN HET PROJECT

Hier maakt u een evaluatie van de mate waarin het project zijn doelstellingen in demonstratie-effect heeft gehaald.

- Is er binnen het project voldoende aandacht besteed aan de demonstratie-activiteit en op welke manier?

Ja, er werden doorheen het project 25 bedrijfsbezoeken voor diepte-interviews uitgevoerd. Er werden 2 discussiedagen met varkenshouders en 1 discussiemoment met onderzoeks- en onderwijscollega's, 2 studiedagen met tussentijdse info en 2 afsluitende studiedagen gedaan. Er werden ook diverse bezoeken op 8 praktijkbedrijven en 2 proefbedrijven gedaan voor het uitvoeren van demoproeven.

Alle info werd telkens zoveel mogelijk verspreid via diverse communicatiekanalen en telkens werd ook info aangeleverd aan het Varkensloket zodat ook via die weg de info de varkenssector kon bereiken. Om alles aan te kondigen werd zo maximaal mogelijk gecommuniceerd via de bestaande kanalen (niewsbrieven, website, uitnodigingen, direct mailing,...) omdat die reeds beschikken over bestanden met heel wat contactgegevens.

- Is er voldoende reactie geweest van het doelpubliek (+ reden)? Per demonstratieactiviteit kan daartoe het deelnemersaantal geregistreerd worden.

BEDRIJFSBEZOEKEN BEDRIJFSBEGELEIDING		DATUM/LOCATIE	AANTAL AANWEZIGEN
1	BEDRIJFSBEZOEKEN EN DIEPTE-INTERVIEWS	VLAANDEREN AUG '13 – JAN'14	25 BEDRIJVEN
2	BEDRIJFSBEZOEKEN EN BEDRIJFSBEGELEIDING IN HET KADER VAN DE DEMOPROEVEN	VLAANDEREN AUG'14-MEI'15	8 PRAKTIJKBEDRIJVEN + 1 EXTRA VOEDERPROEFBEDRIJF + 2 PROEFBEDRIJVEN
DISCUSSIEDAGEN		DATUM/LOCATIE	AANTAL AANWEZIGEN
1	PRESENTATIE RESULTATEN DIEPTE-INTERVIEWS EN DISCUSSIE OMTRENT PRAKTIJKERVARINGEN	ROESELARE 27 JAN 2014	33 INGESCHEVENEN
2	PRESENTATIE RESULTATEN DIEPTE-INTERVIEWS EN DISCUSSIE OMTRENT PRAKTIJKERVARINGEN	GEEL 6 FEBR 2014	21 INGESCHEVENEN
3	INSPIRATION @ LUNCH	ROESELARE 8 MEI	44 AANWEZIGEN
STUDIEDAGEN			
1	PRESENTATIE TUSSENTIJDSE RESULTATEN DIEPTE INTERVIEWS EN DEMOPROEVEN	TONGEREN 18 NOV 2014	16 AANWEZIGEN
2	PRESENTATIE TUSSENTIJDSE RESULTATEN DIEPTE	BOCHOLT	23 AANWEZIGEN

	INTERVIEWS EN DEMOPROEVEN	19 NOV 2014	
3	AFSLUITENDE STUDIEDAG PRESENTATIE RESULTATEN DEMOPROEVEN	MELLE - 9 JUNI 2015	33 AANWEZIGEN
4	AFSLUITENDE STUDIEDAG PRESENTATIE RESULTATEN DEMOPROEVEN	ROESELARE- 19 JUNI 2015	41 AANWEZIGEN

Vaststelling is echter dat het niet gemakkelijk is om alle varkenshouders te bereiken. Er is continu inspanning noodzakelijk en volhouding om mentaliteitsveranderingen in de varkenssector te realiseren. Bij de varkenshouders is het constant balanceren om een evenwicht te vinden tussen dierenwelzijn, economische en technische resultaten en praktische haalbaarheid van ingrepen.

- Was het doelpubliek ontvankelijk voor de gedemonstreerde technieken en praktijken? Probeer op de een of andere manier de impact van het project te meten.

Er is een steeds groeiende bewustwording rond de problematiek van chirurgische castratie en dierenwelzijn en dit is mede een gevolg van de communicatie vanuit dit en ook andere projecten. Deze bewustwording heeft reeds enkele slachthuizen en distributieketens en dus ook hun leveranciers/varkenshouders aangezet om niet meer chirurgisch te castreten en de alternatieven toe te passen. De afzetmarkt van berenvlees en vlees van immunocastraten is echter verzadigd waardoor nog heel wat varkenshouders genoodzaakt zijn tot chirurgische castratie vandaar dat er nog extra inspanningen nodig zijn om de afzetmarkten voor vlees van alternatieve methoden te verruimen.

- Welke documenten of acties werden verspreid via elektronische vorm (mail of web)?
Zie overzicht van de projectrealisaties

CONCLUSIES/APPRECIATIE

- Zijn de doelstellingen van het project gehaald, zowel wat betreft het gedemonstreerde, betreft de technische aspecten als wat betreft het project in zijn geheel? Werd het bedoelde effect naar duurzaamheid gehaald? Zijn de indicatoren opgenomen in het projectvoorstel gerealiseerd? Welke factoren hebben ertoe geleid dat het project geslaagd is of niet geslaagd is?

De outputs van het project werden zeker bereikt. Er werd heel wat werk gedaan om een duidelijk beeld te krijgen van de ervaring in de praktijk en richtlijnen te geven voor een optimaal management bij het houden van beren. Daarnaast moet het alternatief ook economisch rendabel zijn. Omschakeling naar intacte beren of immunocastraten hoeft geen bedreiging te vormen voor de varkenssector. Het kan zelfs een meeropbrengst betekenen aangezien voederconversie en vleespercentage kunnen verbeteren door omschakeling van baren naar intacte beren/immunocastraten. Een optimaal management is echter essentieel om deze resultaten te kunnen bekomen.

In een periode waarin de economische weerbaarheid van de varkenssector zeer sterk onder druk staat door enerzijds gestegen kosten (gestegen voederprijzen, hoge energiekosten, mestverwerking, dierenwelzijnsmaatregelen, ...) en anderzijds door lage inkomsten door de volatiele vleesvarkensprijzen dient de productie efficiënter te worden door reductie van de kosten en verhogen van de slachtkwaliteit. Door het houden van intacte beren/immunocastraten ipv baren kan de varkenssector duurzamer varkensvlees produceren

met een lagere milieu impact en kan de sociale acceptatie van varkensvleesproductie verhoogt worden.

Er werd heel wat werk verricht op vlak van vertaling van bestaande kennis naar optimalisatie en sensibilisering in de sector. Toch zal een aanhoudende inspanning en verder onderzoek nodig zijn om het management met te optimaliseren en om de afzetmarkten te verzekeren. Want alleen als de afzet verzekert is zullen varkenshouders die nu nog chirurgisch castreren overstappen naar de alternatieven. Ook het seksen van sperma als alternatief moet zeker nog verder onderzocht worden. Want door het produceren van hoofdzakelijk vrouwelijke dieren zal het probleem van berengeur die de reden van chirurgische castratie is, voor het grootste gedeelte weggenomen worden.

- **Wordt het project onder een of andere vorm verdergezet?**

De bestaande kennis en de kanalen blijven ook na het project bestaan. De partners zowel de onderzoeks- en onderwijsinstellingen als de landbouworganisaties werken verder rond dit thema. De castratieproblematiek blijft bestaan en 2018 zal er sneller zijn dan iedereen verwacht. Vandaar dat het wenselijk is dat de info uit de lespakketten, de nieuwsbrieven en de brochures verder verspreidt worden om praktijkrijpe alternatieven aan de varkenssector voor te kunnen leggen. Ook via het varkensloket is er verder infoverspreiding.

- **Hoe verliep de samenwerking tussen de partners en in de projectgroep? Evalueer de wijze waarop de sturing en opvolging van het project gebeurde.**

De projectpartners hebben binnen het project hun best gedaan om de outputs te realiseren. Er werd heel wat praktijkrijpe info voor de varkenssector verzameld via de demo's. Maar de veelheid aan partners, de spreiding in het Vlaamse landschap en de verschillende belangen maakten het samenwerken er niet gemakkelijker op. We kunnen stellen dat de informatie en de demonstratie in het belang van de varkenssector en de castratieproblematiek het belangrijkste was en door iedereen ook werd ondersteund, alleen de afstand en de veelheid aan zaken waarmee de verschillende partners bezig waren maakte het project niet altijd even evident en zorgden voor een hele uitdaging.